

УДК 340.17

Ситар І. М., к.ю.н., доцент, докторант
кафедри теорії держави і права НАВС

Порівняння як вихідний елемент дослідження аккультураційних процесів

Розглянуто проблему порівняння як вихідного елемента порівняльного правознавства та методології аккультураційних процесів, що розглядається як на макро-, так і на мікрорівнях у сучасному біполярному світі. Визначено, що за допомогою порівняння розвідуються складні проблеми аккультураційних процесів, а також синхронних та діахронних локалізованих об'єктів в часі.

Визначено, що порівняння становить фундаментальну основу порівняльного правознавства та порівняльно-правового методу. Зазначено ціннісні характеристики порівняння як акту мислення, «логічної рефлексії» на основі якої фіксуються установки, впорядковується і класифікується зміст пізнання.

Ключові слова: порівняння, компаративістика, порівняльно-правовий метод, порівняльне правознавство, західна традиція права, національне право, правова комунікація, діалоговість права.

Рассмотрена проблема сравнения как исходного элемента сравнительного правоведения и методологии аккультурационных процессов, рассматривается как на макро-, так и на микроуровнях в современном биполярном мире. Определено, что с помощью сравнения разведываются сложные проблемы аккультурационных процессов, а также синхронных и диахронных локализованных объектов во времени.

Определено, что сравнение составляет фундаментальную основу сравнительного правоведения и сравнительно-правового метода. Отмечены ценностные характеристики сравнения как акта мышления, «логической рефлексии» на основе которой фиксируются установки, упорядочивается и классифицируется содержание познания.

Ключевые слова: сравнение, компаративистика, сравнительно-правовой метод, сравнительное правоведение, западная традиция права, национальное право, правовая коммуникация, диалоговость права.

The problem of comparison as the original item and comparative law methodology akulturatsiy processes, seen as the macro and micro levels in modern bipolar world. It was determined that by comparing explored complex issues akulturatsiy processes and synchronic and diachronic localized objects in time.

Determined that the comparison is the fundamental basis of comparative law and comparative legal method. Characteristics specified value comparison as an act of thinking, "logical reflection" on which are fixed installations, ordered and classified content knowledge.

Key words: comparison, comparative studies, comparative legal method, comparative law, the Western tradition of law, domestic law, legal communication, dialohovist law.

Постановка проблеми. При аналізі аккультураційних процесів слід застосовувати весь методологічний інструментарій порівняльного правознавства в контексті аналізу даного явища.

Онтологічні основи порівняння як вихідного елемента методології компаративістики. Як зазначає А. Х. Саїдов, порівняння — невід'ємна частина людського мислення [1, с. 33]. Це онтологічна основа людського існування і пізнання в контексті сучасного світу та онтології людини і пізнання Всесвіту.

За Кантом порівняння — акт мислення «логічна рефлексія», безпосередньо на основі якої фіксуються установки, впорядковується і класифікується зміст пізнання. Онтологічною основою є реальна подібність чи відмінність (спільні чи відмінні риси) об'єктів пізнання, їх суттєві ознаки та відносини між ними. Гносеологічною передумовою порівняння є апіорна установка на результат, задана основою порівняння.

Стан дослідження. Проблема порівняння як вихідного елемента компаративістики і онтологічної основи окультураційних процесів втілювались у працях і вітчиз-

няних, і зарубіжних дослідників, таких як: О. Д. Тихомиров, В. С. Бліхар, М. І. Козюбра, М. С. Кельман, Л. А. Луць, О. В. Кресін, Ю. А. Тихомиров, М. М. Марченко, А. Х. Саїдов, М. В. Захарова та інші розробили концептуальні засади окреслюваної проблеми.

Виклад основних положень. В його елементарному розумінні порівняння — це «розумове зближення реальних фактів». Наскільки зближують факти, співпадають, зближення їх супроводжується почуттям подібності (схожості) чи відмінності [2, с. 625]. Доцільно в даному випадку в методологічному плані зважувати на взаємодію «діалоговість між різними правовими культурами, проблема взаємодії між західною традицією права і національним правом. Зближення повинно відбуватися на основі подібності атракторових підходів як елементу синергетики.

У підтвердження даної тези порівняння може бути використано і в науковому плані тільки в тому випадку, коли порівняння має сенс, коли існує будь-яка порівнюваність між порівнюваними об'єктами [3, с. 103].

Порівняння у сукупності однорідних об'єктів (предметів) утворює клас множинності. Порівняння предметів у класі (*tertium comparationis*) здійснюється за ознаками, визначеними для цього класу. Що є суттєвими для даного розгляду. При цьому елементи класу, що порівнюються за однією основою (тими чи іншими суттєвими ознаками), можуть не порівнюватися за іншими ознаками.

Важливий тип порівняння становить співвідношення тотожності й розбіжності. Порівняння за умови поєднання цих двох відносин породжує думку про універсальну порівнюваність, про можливість завжди дати відповідь на питання — тотожні чи відмінні. Предмети сприйняття чуттєвого досвіду в цьому сенсі доступні для порівняння завжди (тут важливо встановити критерій можливого порівняння; до прикладу, слона і мишу можна порівнювати за вагою, належністю до живої чи неживої матерії, класу ссавців тощо), але абстрактні об'єкти не завжди підлягають конкретному порівнянню за тією чи іншою ознакою, оскільки відмінності визначаються тут не прямо, а є результатом логічної рефлексії (як логічного забезпечення тотожності).

Відволікаючись від принципової неможливості в ряді випадків вирішити проблему порівняння, природно, що принаймі у певних випадках, мова може йти про тимчасову невирішеність. Відтак традиційно вводиться поняття «абстракція поняття», як нетривіального допущення в рамках інших більш сильніших теоретичних абстракцій [2, с. 625—626].

Порівняння стосовно порядку природно пов'язане з ієрархічними класифікаціями; порівняння за властивостями — з іншими класифікаціями, це так-зване розбиття на «класи абстракції» (еквівалентності рівності).

Еквівалентність рівності в даному випадку буде виступати взаємодії національного права з західними чи іншими конструкціями в процесі порівняння. На нашу думку, слід науково, експериментально довести можливість такої рівності в процесі порівняння.

У методології науки операція порівняння практикується, виходячи з передумов її екзистенції. При цьому вона настільки вмонтована в систему наукових методів, що Е. Мах вважає її важливою операцією, за допомогою якої створюється наука. У назві багатьох напрямів яскраво виражений їхній зв'язок з операцією порівняння («порівняльне мовознавство» і т. д.). Особливо в даних випадках виділяється порівняльний метод, який фактично виступає онтологічною основою рефлексивності людини в процесі пізнання соціальних та гуманітарних наук.

У науці логіка операцію явно не виділяють, незважаючи на універсальний характер її використання в мові дослідника (в метамові) при описі дедуктивних і особливо індуктивних висновків, а саме аналогії [2, с. 626].

Порівняння посідає особливе місце і в арсеналі пізнавальних засобів. Його роль

у пізнанні виражена у таких постулатах: «без порівняння немає пізнання», «все пізнається у порівнянні» [1, с. 39]. Це пояснюється тим, що порівняння – невід’ємний елемент засвоєння соціальної дійсності, а також наукового обґрунтування понятійного апарату будь-якої науки, оскільки саме в процесі порівняння з’ясовується нова закономірність у пізнанні суспільних явищ. Фактично даний підхід є визначальним для формування науки порівняльного правознавства.

В онтологічному і гносеологічному аспекті порівняння – це невід’ємна частина людського мислення, яка використовується не тільки у науковому пізнанні, а й у виробничій діяльності людей, в їх побуті, галузі навчання; йому притаманне і пізнавальне, і практичне значення. На тій основі, як зазначає О. Д. Тихомиров, відбувався розвиток науки і техніки. Експедиції до незнаних країн, капіталізація, колонізація та інші умови XVII–XX ст. сприяли швидкому накопиченню матеріалів дослідження в географії, біології, етнології, історії й інших науках. Це у свою чергу стало достатньою і необхідною передумовою розвитку порівняльного методу і методології науки в цілому [7].

В підсумку усе це сприяє появі особливих порівняльних наук: порівняльна філософія, порівняльна лінгвістика, порівняльна географія, порівняльна історія, порівняльна економіка і т. д. Слід зазначити, що порівняльні дослідження властиві не лише юридичним наукам, а й усьому спектру суспільної дійсності.

У філософській літературі справедливо відзначається, що порівняння слід розглядати як іманентну сторону процесу пізнання, як один із основних логічних прийомів пізнання навколишнього світу. Пізнання будь-якого предмету, явища розпочинається зазвичай з того, що ми вирізняємо об’єкти порівняння один від одного, від інших предметів і водночас встановлюємо їх подібність зі спорідненими предметами. Порівняння не може розглядатися автономно від інших логічних прийомів пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, абстрагування і т. д.).

Доцільно зазначити, що порівняння як логічна раціоналізація, прийом, спосіб пізнання не існує ізольовано, воно тісно взаємодіє з усіма прийомами і засобами пізнання.

Як зазначає Я. Х. Саїдов, будь-яке порівняння становить своєрідний комплекс явищ, єдність трьох моментів:

- 1) логічного прийому пізнання;
- 2) процесу так-званої пізнавальної діяльності;
- 3) особливого пізнавального результату, знання визначеного змісту й рівня [1, с. 40].

В контексті вищезазначеного порівняння є логічною рефлексією, тут, на нашу думку, слід звернути увагу на те, що будь-яка правова система потребує позитивних ідей, конструкцій, це є логічний процес, що, в свою чергу, виявляється у процесі пізнавальної діяльності і призводить до появи нелінійних закономірностей та появи нових ідей, до прикладу на основі взаємодії західної традиції права і національного права.

В процесі застосування порівняння у юриспруденції утворюється компаративне правознавство – що більш, ніж достатньою мірою засвоює природою, є плідним як на рівні вдосконалення національного права, так і на рівні уніфікації міжнародно-правових актів, тому зростає вивчення значення передового досвіду позитивного засвоєння накопиченого досвіду, й особливо, що стосується емпіричного матеріалу та загальної методології компаративних досліджень не лише філософсько-правових, а й соціально-правових систем сучасності тощо [5; 6].

Плідність порівняння залежить не стільки від кількості і фактичної правильності окремих співставлень, скільки від суворості їх системності, співвідношення при вирішенні основного дослідницького завдання (гіпотези).

Порівняння повинно бути беззаперечно впорядкованим, логічно побудованим,

системним, і лише за таких умов воно дає змогу отримати позитивні результати. Науковці зазначають, що цінність мають усі порівняння, які дозволяють розкрити закономірності розвитку тих чи інших явищ, властиві для них зв'язки й відносини.

Безперечно, що в процесі дослідження правових систем слід враховувати певні фактори, які повинні вплинути на ту чи іншу правову систему. Ще представники історико-філософської школи, зокрема представниками цієї школи були Тібо, Ганс, Цахаріє, Міттермайер, які відстоювали правові реформи і зазначали, що будь-яка правова система швидко буде розвиватися, якщо буде запозичувати інші ідеї, чи ідеї правові інших правових систем. На їх думку еволюція права є загальносвітовим процесом, який розвивається згідно з загальним прогресом людської думки в напрямку до максимального наближення до вищого розумного права. Отже, перенесення на національний ґрунт більш розвинутих норм та доктрин зарубіжного права з необхідним пристосуванням до місцевих умов, здатне сприяти національному правовому прогресу [4, с. 44]. Дослідники орієнтують на вихідні можливості як порівняння в процесі аналізу правових систем, звертаючи увагу на динамічні властивості даного явища, що проявляється як на макро-, так і на мікрорівні. Оскільки будь-яка правова система повинна використовувати досягнення інших країн, що буде надавати їй динамічних властивостей.

Отже, на нашу думку, порівняння є актом логічної рефлексії, яким оперує суб'єкт в процесі інтелектуальної діяльності, спрямованої на пізнання світу, застосовуючи при цьому методологічні прийоми філософії, логіки, з'ясовуючи при цьому подібність чи відмінність порівнюваних предметів.

Порівняння становить фундаментальну основу порівняльно-правового методу та порівняльного правознавства в цілому. Порівняння є вихідним елементом юридичної компаративістики.

Порівняння стає методологічною основою аналізу, порівняють синхронні та діахронні локалізовані об'єкти в часі, що активно може використовуватися при акультурації них процесах, зокрема, що стосується західних традицій права, їх впливу на національне право, що буде предметом нашого дослідження у більш складніших методологічних конструкціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник / А. Х. Саидов; отв. ред. В. А. Туманова. — 2-е изд., доп. и перераб. — М.: Юристъ, 2000. — 448 с.
2. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН. — М.: Мысль, 2001. — Т. 2. — 634 с.
3. Юм Д. Сочинения / Д. Юм. — М., 1965. — Т. 1. — 642 с.
4. Кресін О. В. Виникнення та рання історія порівняльного правознавства: збірник наукових праць / О. В. Кресін; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. П. Тихого, М. М. Цимбалюка, І. С. Гриценка. — 2-ге вид., випр. і доп. — Львів—Київ: ЛьвДУВС, 2012. — 652 с.
5. Бліхар В. С. Компаративний (порівняльно-правовий) вимір пізнання крізь призму методологічного значення теорії права / В. С. Бліхар // Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти: матеріали II Всеукраїнського круглого столу; Львівський державний університет внутрішніх справ. — Львів: ЛьвДУВС, 2010. — 464 с.
6. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія / М. С. Кельман. — Тернопіль: ТзОВ «Терно-Граф», 2011. — 492 с.
7. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы / А. Д. Тихомиров. — К.: Знання, 2005. — 334 с.